

Діна Швиданенко

завідувачка сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Кропивницький, Україна

Дмитро Бандурко

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, групи 071-21 Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна

Максим Зоц

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, групи 071-22 Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна

ПРАВА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У МЕЖАХ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У сучасних умовах значна кількість суб'єктів господарювання та звичайних громадян стають учасниками судового розгляду з найрізноманітніших приводів – від простих адміністративних спорів до кримінальних справ про нанесення суттєвого матеріального збитку. Як правило, в подібних ситуаціях кращим варіантом захисту в судовому процесі є проведення економічної експертизи кваліфікованим спеціалістом [8, с. 208].

Пп. 1.2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень визначає, що судова експертиза з економічних питань буває трьох видів:

бухгалтерського та податкового обліку (експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності);

фінансово-господарської діяльності (експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій);

фінансово-кредитних операцій (експертиза документів фінансово-кредитних операцій) [3].

Питання пов'язані з організацією та порядком проведення судово-економічних експертиз, а також дотриманням законодавчих вимог і визначення повноважень судових експертів достатньо глибоко представлені в роботах, у т.ч. і авторських [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11].

Ми підтримуємо думку, що «залучення судового експерта до різних форм судочинства дозволяє суттєво розширити можливості всіх його учасників, сприяючи ефективності здійснення покладених на них функцій, захисту прав, свобод та інтересів громадян, а також результативності боротьби з

правопорушеннями забезпечуючи всебічність, повноту та об'єктивність дослідження всіх обставин» [2, с. 549].

У межах господарського провадження порядок призначення та проведення судово-економічних експертиз, окрім загальних законодавчих і нормативно-правових актів, регламентується Господарським процесуальним кодексом України (ГПКУ).

Законом України «Про судову експертизу» передбачено, що «судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань». Стаття 69 «Експерт» ГПК декларує, що експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи.

Стаття 10 «Особа, які можуть бути судовими експертами» Розділу II «Судовий експерт» у Законі України «Про судову експертизу» декларує, що «ними можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань, відповідають встановленим вимогам та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності». Тобто, права судових експертів чітко визначаються профільним законодавством:

статтею 13 Закону України «Про судову експертизу»;

пунктом 2.1 розділу II Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень;

пунктом 1 розділу II Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах.

Статтями 12 і 13 Закону України «Про судову експертизу» встановлено, що інші права судового експерта, у т.ч. і з економічних питань, передбачаються процесуальним законодавством, так, у межах господарського провадження, – це Господарський процесуальний кодекс України, зокрема стаття 69 ГПКУ (таблиця 1).

Отже, із 10 прав судового експерта лише п'ять є подібними між основним законодавчими актами з провадження судово-експертної діяльності. При цьому, найменше прав задекларовано в Законі України «Про судову експертизу», і хоча в профільних Інструкціях вони мають бути тотожними, при детальному їх аналізі помітні деякі розбіжності, що є недоліком й ускладнює призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань.

Слід відзначити, що лише Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2] передбачено, що в разі незгоди із іншими членами експертної комісії експерту надано право складати окремий висновок.

**Права судових експертів при проведенні
судово-економічних експертиз згідно профільного законодавства
та в межах господарського провадження**

Законодавчо-нормативний акт			
Закон України «Про судову експертизу»	Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень	Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах	Господарський процесуальний кодекс України
Права судових експертів			
Незалежно від виду судочинства судовий експерт має право (стаття 13):	Експерт має право (пункт 2.1):	Судовий експерт має право (пункт 1):	Експерт має право (стаття 69):
	ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи	1) ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи	1) ознайомлюватися з матеріалами справи
1) подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи	відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи	2) відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи	2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків
2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання	вказувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення	5) вказувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення судової експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання	3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання
3) з дозволу особи або органу, які призначили судову	з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла)	3) з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла)	4) бути присутнім під час вчинення

Законодавчо-нормативний акт			
Закон України «Про судову експертизу»	Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень	Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах	Господарський процесуальний кодекс України
експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи	експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій та ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності	експертизу (залучив(ла) експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій, ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності	процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження
4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта	оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та рішення органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), що порушують права експерта або порядок проведення експертизи	7) оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та рішення органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), що порушують права експерта або порядок проведення експертизи	
5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням	одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань, у разі якщо це не є його службовим обов'язком	9) одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань з приводу проведеної експертизи	
б) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що		10) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для	

Законодавчо-нормативний акт			
Закон України «Про судову експертизу»	Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень	Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах	Господарський процесуальний кодекс України
становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом		юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законодавством України	
	у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявляти клопотання органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), щодо уточнення поставлених експертові питань	4) у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявляти клопотання уповноваженій особі (суду), яка (який) призначила(в) експертизу, щодо уточнення поставлених експертові питань	
	викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань	б) викладати в письмовій або усній формі відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань з приводу проведеної експертизи	
	на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав	8) на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав	
	у разі незгоди з іншими членами експертної комісії скласти окремий висновок		
			б) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу»

Також профільними Інструкціями передбачено, що «експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань. Повідомлення про відмову повинно бути вмотивованим». У Законі України «Про судову експертизу» аналогічна норма

відсутня.

У ГПКУ є додаткове право, яке відсутнє у КПКУ, яке дозволяє «для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків». Тобто, у межах господарського провадження можна заявляти два види клопотань – про надання додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом та про опитування учасників справи та свідків. У ГПКУ міститься умова, що «експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою». При цьому, у ГПКУ задекларовано, що «експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі» та що «експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду». ГПКУ містить окреме право судового експерта «б) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу»», що дозволяє йому розширити свої повноваження у межах господарського провадження у повній відповідності із профільним законодавством.

Враховуючи реалії сьогодення (наприклад, карантинні обмеження, воєнний стан) у ГПКУ передбачено, що «за відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції», проте профільне законодавство окремо таку умову не декларує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бандурко Д. Обов'язки судового експерта при проведенні експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 242-247
2. Демидова Є.Є., Домашенко О.М., Колеснікова І.А., Латиш К.В. Судовий експерт як суб'єкт судово-експертної діяльності: правовий статус. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 549-553.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.10.2023)
4. Пугаченко О. Бандурко Д. Матеріально-технічне забезпечення виконання судових експертиз документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності. Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем : Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2022 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2022. С. 218-221
5. Пугаченко О., Зоц М. Максимальне збереження об'єктів судово-експертного дослідження. Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем : Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2022 р.

Кропивницький: ЦНТУ, 2022. С. 221-225

6. Пугаченко О., Пильникова Я., Зоц М. Порядок призначення та проведення судово-економічних експертиз у межах господарського провадження. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 307-312

7. Пугаченко О.Б. Порядок проведення судових експертиз з питань оподаткування. Здоров'я та суспільство: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 5 лист. 2020 р. С. 197-205

8. Пугаченко О.Б. Процесуальні вимоги призначення та проведення економічних експертиз. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2014. вип. 26. С. 207-215

9. Пугаченко О.Б., Косенко С.С., Бабій М.В. Організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2021. № 6 (39). С. 115-130

10. Пугаченко О.Б., Фоміна Т.В. Права та обов'язки експертів з економічних питань у профільному і процесуальному законодавстві. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. 2023. № 9 (42). С. 20-32.

11. Пугаченко О.Б., Фоміна Т.В. Законодавче регулювання орієнтовного переліку вирішуваних питань судово-економічною експертизою документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності. *Modern engineering and innovative technologies*. 2022. Issue № 19. Part 2 (February). Sergeieva&Co, Karlsruhe, Germany. С. 42-50.